

Ljubo BABIĆ

ZEMLJA

(Prigodom izložbe u starom Umjetničkom paviljonu)

*Dakle znaj, lijepi moj mladiću! Izrečena riječ otprije, bila je riječ Phaidrosa, a Phaidros je dijete isprazne slave, on je iz Myrrhina, grada razblude. Što ću sad reći, znaj, to je naprotiv riječ Stesihorova, a Stesihors je sin pobožna muža, rođen u Himetu, postojbini čežnje.
Platon: Phaidros*

Seljaci i slikari gostuju u "Zemlji". Izlažu kojih 15 akvarela i nacрта, i tom svojom kolekcijom čine oni upravo najsadržajniji, a ujedno i najznačajniji dio cjelokupne ovogodišnje priredbe. Usudio bi se reći, da su ti na oko primitivni i nevjeste nacrti i akvareli ujedno i jezgra cijele "Zemlje". Oni se tek potpuno poklapaju sa programom i htijenjem same grupacije. Ne predstavljaju neki kuriozitet, kako je netko negdje objavio, već predstavljaju nesumnjivo i jasno neki novum u cjelokupnom našem likovnom životu. Ne samo da donose zanimljivost eksperimenata poduzetnog pojedinca, ili možda momentalno više ili manje uspjeti rezultat jednog rada, donose konkretno prve početke rješavanja i postavljanja naših najkrupnijih i najvitalnijih likovnih problema. Izložbom i probudjenjem tih i takovih njihovih radova uistinu se predstavila trepetljikava grupacija mladih umjetnika, puna protivština i individualnih nastranosti na osnovu čvrstu, na osnovu naše Zemlje. Njihov teorijski ispravni program poprimio je konkretnu formu, i da nije "Zemlja" (recimo Hegedušić) ništa drugo uradila, već pripomogla tome iznalaženju, trebali bi njihovo ime postaviti u historiju naših likovnih događaja krupnim pismenima. Zato je i potrebno, i naša je dužnost da taj rad svi bez razlike velikom pažnjom pratimo, i da ga u njegovoj važnosti razumijemo.

Onih petnaest izloženih radova, što ih je izvela gruba i nevjesta ruka seljaka, jesu samo mali izbor najboljih radova od cijelog niza takovih seljačkih radova. Izbor je vršio K. Hegedušić, koji jest i pravi inicijator cijeloga ovoga nastojanja. Počeo je tim probudjivanjem, kako je i prirodno, u svom rodnom podravskom kraju. Svi ovi radovi, u glavnom primitivni i dvoplošni, nose izrazite značajke prave i istinite pučke umjetnosti. Oni proizlaze iz njezinog ogromnog kompleksa, pa su kao takovi u našoj likovnoj domeni nova i jedinstvena pojava. Ma da se t....., zna za autora svakog pojedinog izloženog objekta, to su ipak značajke svakog pojedinog detalja i svake slike one iste, koje nose i neosobni i bezimni drugi objekti pučke umjetnosti. Ovo im je upravo i najbolja strana. Ovi akvareli i crteži pokazuju nedvoumno čisti i nepatvoreni izraz primitivca, čija neposrednost nije bila ničim sputana, već se izrazila potpuno. I po tim se akvarelima, može zaključiti na neke važne i nove osobine, bolje rečeno, nove za nas, a prastare i iskonske u svojoj biti. Potvrđuju neosporne i priznate zasluge pučke umjetnosti, a s druge strane istovremeno unose u naš likovni razvoj svoj posebni svijet, ili bolje svoje čisto i primitivno zrenje, koje je kao takovo novum u našoj likovnoj oblasti. Jer njihova poglavita važnost nije ni u motivu, ni u samoj realizaciji, koliko je u samom načinu, u samom prilaženju k objektu. I to ih odvaja po svojoj naročitosti od drugih naših slikara. Odnos njihov, kao subjekata, koji zapažaju, spram objekta jest drugačiji, jer su i oni

drugi, pa su tom i njihove realizacije drugačije. Prilaze k objektu neosobno, ne na onaj način na koji prilazi bilo koji naš slikar. Prilaze kao jedinice jednog cijelog kolektiva, tako, da kad Generalić ili Mraz ili koji drug od njih slika to svoje djelo, sajam, Talajčev most ili Hlebne, onda je to njegovo gledanje na te objekte de facto istovjerno sa gledanjem cijelog njegovog kolektiva, a to se bitno razlikuje od gledanja individualnog. Naravno, mora se unaprijed izlučiti na tim radovima, što je nehotice ili nesvjesno ušlo u ove stvari, pod utjecajem gledanja Hegedušićevog crtanja i slikanja, koje je uz sav njegov napor, da to ne bude, ipak konačno osobno i individualistično.

Zapažanje primitivnog čovjeka je sasvim drugačije, nego što je naše, njegovo pamćenje je druge naravi, nego što je naše, to pamćenje je vrlo točno i vrlo ovisno o osjećanju. Gotovo bi se moglo reći sa Spencerom, da je pamćenje fenomenalno. Odatle i dolazi to bogatstvo najsitnijih detalja u njihovom izrazu. Da je tome tako, to pokazuje ona poznata odlika seljaka, kako se on točno orijentira u kraju, kojim je jednom prolazio i kako u detalje pamti svaku sitnicu u jednoj okolini. On s tom odlikom dolazi na svijet. Njegovo je zapažanje opterećeno ili vezano kolektivnim, gotovo mističnim predodžbama. Zato su i njegove apstrakcije drugačije nego naše. I tu dolazimo do onih najdubljih i iskonskih izvora, kako bi to nazvao Levy - Bruhl, dolazimo do praelogičnog. Dok naše apstrakcije imadu logični hemogenitet pojmo-va, koji je usko vezan sa predodžbom homogenog prostora, to apstrakcije primitivca toga nemaju, već je put do njihove apstrakcije određen gotovo prelogičnim predodžbama, u kojima nije homogeni prostor uvjetovan. Razumljiva je po tom njihova neperspektiva. Njegovo generalizovanje i pojednostavnjivanje ne vrši se na isti način, kao i naše, već se našem logičnom mišljenju čini kao nelogično. I slično onom djetinjaskim crtanja. I dok su naši pojmovi okruženi logičnim mogućnostima, to su predodžbe primitivca zamagljene mističnim mogućnostima (Levy - Bruhl). Jednom riječi, cijeli njegov duhovni svijet je u vezi s onim dubokim i dalekim kompleksom, koji je radjao i mitos i religiju i iz kojeg se kompleksa radjala umjetnost, kao oduhovljena materija. Spoznavši te daleke elemente, moramo utvrditi, da li traju dalje u

raznim variantama. Praelogično postoji kraj logičnoga, kao što postoji pučka umjetnost kraj individualne umjetnosti.

Gotovo sve, ili bar većina povjesnica umjetnosti obazire se samo na realizacije individualne umjetnosti, koju zove "visokom" umjetnošću, a guraju na stranu čitav golemi kompleks pučke umjetnosti, guraju tu umjetnost u prehistoriju ili u etnografiju kao manje vrijednu. Tako, da u tim povjesnicama nalazimo nerazmjerno mnogo nejasnih praznina, što bi upravo sjajno ispunio ogromni kompleks pučke umjetnosti, umjetnosti kolektivne, bezimene i neosobne. Jer da se može shvatiti bilo koja perioda osobne i individualne umjetnosti, to je potrebno njenu prethodnicu i pratilicu, kao i njen izvor novog pomladjivanja - upravo tu pučku umjetnost shvatiti. Osobna umjetnost može se samo protumačiti kolektivom, a ne obratno.

Iz tog gledišta imadu ti akvareli, istina malobrojni, dokumentarnu važnost, jer dokazuju, da je pučka umjetnost kod nas živa. U toj nepatvorenoj, primitivnoj realizaciji ključa život i jasna likovna osebjnost. Sretnim eksperimentom probudjenja može, ne kažem da mora, doživjeti svoju praktičnu primjenu. U svakom slučaju dokazuje, da naš primitivac može stvoriti svoju pučku sliku (image populaire).

Sigurno je, da bi takova naša osebjna pučka slika govorila čistim likovnim jezikom i da bi govoreći u ime tisuća i tisuća po svim krajevima naše zemlje ujedno podala ogromni likovni rječnik, živ i osebjan. I na taj bi način naša likovna osebjnost dobila pravog i istin-

skog tumača, koji bi realizirajući svoj posebni svijet likovno stvorio široku i čvrstu podnicu za svaki daljnji razvoj. Postavljen na takovu osnovicu cijeli bi naš likovni razvoj dobio logičan i čvrst temelj. Prestala bi nepovezanost. Prestao bi taj naš likovni svijet postojati kao čar-dak ni na nebu ni na zemlji, već bi se sigurno i čvrsto ukotvio u stvarnost zemlje. To konkretno gledanje sred čistog i nepatvorenog zrenja tisuća i tisuća u čije ime postoji i govori i za koje tisuće bi u prvom redu morao raditi.

Naravno, da tim ne bi naš likovni problem bio u cijelosti riješen, niti to ne bi bio neki kamen mudraca, koji pretvara sve u zlato, ali bi bila udarena čvrsta podnica.

Kako za sada stanje činjenica pokazuje, smjernice su logične moguće i ispravne, one jasno vode k tome cilju. Zato ih treba ne samo pozdraviti, već i kao vrlo važne, u našem likovnom životu utvrditi. Sigurno je, da ti seljaci slikari ne smiju biti sa svog ispravnog, odličnog započetog puta bilo kakvom hvalom ili neozbiljnim nutkanjem, navodnom pomoći ili bilo čim odalečeni. Ili šta je još gore - prebačeni u nešto, što je njima strano, a to je običan kalup individualističkoga majstorluka.

Njihovi su dosadašnji rezultati odlični. Ljepota njihovih istinitih tonova, ne u običnom realističnom smislu jest vrijedna svakog "priznanja". I vrlo velika je šteta, da su ti akvareli već prvi dan razgrubljeni i tako se kao cjelina razbili. Oni su morali ostati u jednoj cjelini i nisu smjeli postati kuriozna dekoracija na uživanje pojedinaca. Šta uistinu ne postoji Hrv. društvo Štrosmajer ili koja druga institucija, koja bi to bila kao jednu cjelinu nabavila, kao cjelinu dokumentarnu, i za naše prilike, u naše vrijeme nada sve vrijednu.

Daljni razvitak tih seljačkih slikara treba sačekati. Budući rad je u programu slikanja na staklu. Vrlo dobra zamisao i svakako će taj materijal kao prastari materijal pučke umjetnosti odlično pristajati njihovom načinu i njihovom duhu. Možda ne bi bilo na odmet da se pokuša drvorez u bojama. Oni svi tendiraju jednostavnoj liniji i jednostavnoj plošnini. Dočim ih sam akvarel, kao tehnika može dovesti u neke strane, koje su njima tuđe, drvo i rez u drvu bio bi kao stvoren za njihove izraze, a ujedno bi moguća bila i reprodukcija, što bi za popularizovanje i širenje samoga rada bilo vrlo potrebno.

Sve u svemu ti naši slikari seljaci iznenadili su, oni su postali gotova senzacija "Zemljine" izložbe i pažnja publike, kao i onih rijetkih posjetilaca od struke, priznala je to jednoglasno.

A budući da znam, da je naš seljak u svakom svom poduzeću tvrdoglav i postojan, to se ne bojim ni za daljnji razvoj ni za daljnji napredak. A nisu ni u lošim rukama. Dakle, tvrdoglavo naprijed.

* Prenijeto iz novina Obzor od 25. rujna 1931. godine.